

Департамент культури і туризму
Полтавської обласної державної адміністрації
Обласна бібліотека для юнацтва імені Олеся Гончара

Серія "Титани, які зміцнюють націю"

Ярослав Мудрий – будівничий великої держави

методично-бібліографічні матеріали

до 1040-річчя від дня народження Ярослава Мудрого

Полтава-2018

УДК 379.8:94(477)"085/134"Мудрий

Я 80

Автор-укладач: *Варвара Василівна Потуремець*

Ярослав Мудрий – будівничий великої держави : методично-бібліографічні матеріали до 1040-річчя від дня народження Ярослава Мудрого / автор-укладач В. В. Потуремець ; Полтавська обласна бібліотека для юнацтва ім. Олесь Гончара. – Полтава, 2018. – 12 с.

Ювілейне видання присвячене життю і діяльності Великого князя київського – Ярослава Мудрого. В ньому даються розробки виставки-дос'є, вечора-присвяти, ерудит-шоу, брейн-рингу, список використаної літератури та інтернет-ресурсів. Адресується бібліотечним працівникам, які працюють з молоддю та вчителям історикам.

Обласна бібліотека для юнацтва ім. Олесь Гончара, 2018

... І якщо будете ви в любові межі собою, то й Бог буде у вас, і покорить Він вам противників під вас і будете ви мирно жити. Якщо ж ви будете в ненависті жити, у роздорах сварячись, то й самі загинете, і землю отців своїх і дідів погубите, що вони надбали її трудом великим. То ж слухайте брат брата, перебувайте мирно.

Із заповіту Ярослава Мудрого своїм синам

В цьому році відзначається ювілейна дата, 1040 років від дня народження Ярослава Мудрого – Великого князя київського, сина Володимира Святославича, святителя Київської Русі. Він народився близько 978 року. У 988-му батько посадив його намісником у Ростові. По смерті у Новгороді брата, князя Вишеслава, став новгородським князем. 1014 року, прагнучи утвердити незалежність Новгорода від Києва, відмовився виплачувати батькові щорічну данину, за що Володимир зібрався йти походом на Новгород, але перед цим помер 15 липня 1015 року. На престол у Києві сів старший син Володимира Святополк, який, перебуваючи у Вишгороді, дізнався першим про смерть батька, вбив своїх братів Бориса, Гліба та Святослава і захопив владу. Після смерті батька Ярослав тривалий час вів боротьбу за київський стіл. 1019 року він переміг головного суперника, Святополка, прозваного в народі Окаянним, і став великим князем київським. Вів також боротьбу проти Мстислава Володимировича, внаслідок якої змушений був поступитися йому Чернігівщиною та деякими землями на схід від Дніпра. По смерті Мстислава 1036 року Ярослав став одноосібним володарем Руської землі. За час свого майже сорокарічного князювання доклав багато зусиль для централізації князівської влади навколо Києва та зміцнення держави. Здійснив ряд блискучих походів проти печенігів і назавжди відкинув їх від кордонів руських земель. На початку 1030-х років відвоював у Польщі ряд галицьких міст.

З ім'ям Ярослава пов'язане створення найдавнішого літописного зведення 1037 року, збірника правових актів «Руська правда», спеціального Церковного статуту. При князюванні Ярослава в давньоруській державі настав період миру, що дав можливість їй досягти вершин свого розквіту. Тривале князювання Ярослава принесло Русі могутність і бурхливий розвиток в усіх сферах політичного та культурного життя. Ярослав більше за все полишив по собі пам'ять в історії як князь-будівничий Русі. Він, за висловом М. Костомарова, мав «справжню пристрасть до будов», про що свідчать як літописці, так і храми, що їх він збудував, і найкращий з-поміж них — Софійський собор у Києві, зведений на тому місці, де відбулася жорстока січа руських дружин з печенігами. Ярослав розбудував також Новгород та Полоцьк, де звів Софійські собори. У Чернігові спорудив Спасо-Преображенський собор.

Також при Ярославі значно розширився Київ. За свідченнями тогочасних істориків, місто стало за красою суперником Константинополя. Площа території міста збільшилася у 7 разів. За наказом князя були зведені Золоті Ворота – парадний в'їзд до Києва, оздоблений дорогоцінними металами та камінням.

Одночасно з великим будівництвом у Києві князь здійснив важливі заходи

щодо зміцнення південних кордонів держави, збудував нові оборонні укріплені лінії на річці Росі, поставив там кілька городів, зокрема Юр'їв, а на Волзі — Ярославль. Завдяки Ярославові кордони давньоруської держави простяглися від Балтійського до Чорного морів та від річки Оки до Карпатських гір. Ярославові вдалося довершити велике діло, почате його батьком, Володимиром Великим: на сході Європи сформувалася велика слов'янська держава з могутньою армією, високим рівнем культури, широкими економічними та політичними зв'язками із світом. Ним постійно вживалися заходи щодо поширення і зміцнення християнства, оскільки розумів його величезне значення у зміцненні князівської влади та консолідації всіх руських земель. За нього, як каже літопис, «почала віра християнська множитися і ширитися». Руська православна церква з ініціативи князя запровадила спеціальний Церковний статут, яким визначався її правовий статус у системі державного управління. Ярослав вважав за необхідне домагатися більшої незалежності Київської митрополії від Константинополя і був ініціатором обрання київським митрополитом пресвітера церкви села Берестове на Печерську Іларіона, родом руського, а не грека, як було доти. Попередній митрополит грецького походження намагався використати в політичних інтересах Візантії формальну залежність руської церкви від Константинополя і цим поставив себе поза колом державних інтересів Ярослава. У Києві діяло за його правління 400 церков, і серед них собор Святої Софії, зведений на зразок храму Софії у Константинополі. Запрошені з Греції майстри прикрашали нові храми й палаци розписами та мозаїками, іконами, високомистецьким церковним начинням.

Збудовані ним монастирі перетворювалися на осередки культури й освіти. У Софії Київській князь заснував першу на Русі бібліотеку та скрипторій — майстерню по перепису книг, де перекладалися на давньоруську мову грецькі тексти, переписувалися книги, привезені з Болгарії та Моравії, створювалися оригінальні літературні твори різних жанрів, з'явилося перше так зване "Найдавніше літописне зведення 1037 року."

У бібліотеці Софійського собору могли зберігатись і слов'янські книги більш раннього періоду – початку X ст., про що свідчить відкрита вченими ранньослов'янська азбука, написана на стіні Софійського собору.

У Ярославокій бібліотеці було чимало історичних творів візантійських авторів: хроніки Іоанна Малали, Георгія Амартола та інші, де описано події всесвітньої історії. Ними охочекористувалися складачі давньоруських літописів. Популярними були на Русі збірники "Александрія" про життя Олександра Македонського, різні збірники притч з церковних житій і твори давньогрецьких авторів (Плутарха, Ксенофонта, Аристотеля, Еврипіда, Геродота, Демосфена та інших). Було створено велику бібліотеку Печерського монастиря, який з кінця XI ст. стає центром руської книжності. У різних куточках великої держави виникають бібліотеки, створюються літописні ізводи, літературні твори.

За Ярослава і столиця Київ, і вся держава перетворилися на найкультурнішу територію Європи, свідченням тому – якщо не поголовна, то переважна писемність населення, причому не лише "еліти", а й "звичайних" людей. Ярослав, чиєю пристрастю було завжди читання, свідомо прагнув цього: заснував чітку систему шкіл по всій державі.

У роки правління князя Київська Русь підтримувала тісні контакти з Візантією, Польщею, Угорщиною, Францією, Німеччиною, скандинавськими країнами, а з деякими з них, Францією, Норвегією, Польщею та Угорщиною, відносини було зміцнено династичними шлюбами, які самі по собі становили одну з граней тогочасної дипломатії й політики.

Таким чином Київська Русь за часів Ярослава Мудрого посіла одне з центральних місць у системі європейських політичних взаємовідносин. Князь старався досягти компромісу дипломатичним шляхом, бо це його більше влаштовувало. Війни його не захоплювали, перш за все він любив читати, це було його захопленням на все життя.

Але найбільша заслуга великого князя київського перед нащадками, за що вони й прозвали його Мудрим, це законотворча діяльність як автора так званої Короткої редакції славнозвісної **"Руської правди"**, або "Правди Ярослава", збірника норм давньоруського права, за яким нормувалося життя тогочасного суспільства. В ній існуючі на той час закони та звичаї не лише систематизувалися, а й пристосовувалися до нових реалій тогочасного життя й ставили Русь у ряд з передовими правовими європейськими країнами. Перед смертю Ярослав залишив політичний заповіт, що дійшов до нас в тексті **«Повісті минулих літ»**. Цим заповітом встановлювався принцип старшинства в межах родини, в розподілі земель і політичної влади між спадкоємцями. Був запроваджений принцип згідно з яким старший брат мав передавати владу в Києві наступному за старшинством.

Ярослав Мудрий сподівався цим уникнути запеклих родинних чвар і міжусобної боротьби. І хоч певний час це нововведення давало позитивний результат, проте в майбутньому не змогло утримати Ярославових нащадків від ще запекліших сутичок за владу, що спричинили роздроблення і занепад Київської держави, зміцненню й утвердженню якої Ярослав віддавав так багато сил.

Помер Ярослав Мудрий 20 лютого 1054 року на 76-му році життя на руках свого улюбленого сина Всеволода. Поховали князя у збудованому ним Софійському соборі, у мармуровому саркофазі, який стоїть там і нині. А прах Ярослава Мудрого зараз знаходиться в православній церкві Трьох святих в Нью-Йорку. У вересні 1941 року до Києва увійшли німецькі війська. У Софійському соборі відновили богослужіння. Сторож, який переховував останки Ярослава Мудрого, передав їх владиці Никанору - архієпископові УАПЦ. Той зберігав їх у своєму кабінеті. З наближенням до Києва радянських військ священники та працівники Національного заповідника "Софія Київська", остерігаючись репресій із боку комуністичної влади, залишили місто. "Коли почалася евакуація Києва 1943 року Владика Архієпископ Никанор не мав змоги вивезти їх (останки князя) , - писав український журнал "Рідна церква", що виходив у США у номері за жовтень-грудень 1967-го. - Натомість 8 жовтня 1943 року взяв їх з Києва майор німецького війська Пауль фон Денбах (колишній сотник української армії Павло Дмитренко). І 9 жовтня 1943 року вивіз до Варшави. Там передав кості князя Ярослава Мудрого на перепоховання Високопреосвященному архієпископу Палладію, який почав опікуватися ними та подбав про вивезення їх до Америки".

Олександр Олесь присвятив Ярославу Мудрому віршовані рядки, які стисло передають заповіт мудрого князя своїм нащадкам:

Не сваріться, жийте в згоді:
Тільки мир збере усе,
А незгода, наче вітер,
Все по полю рознесе.

Як не будете всі разом
Йти до спільної мети,
Ви, державу зруйнувавши,
Подастесь у світи.

Ви розгубите ту землю,
Що придбали вам батьки,
А тинятиметесь всюди,
Як вигнанці й жебраки".

Та недовго пам'ятали
Діти мудрий заповіт,
А нащадки Ярослава
Осміяли на весь світ...

Щоб привернути увагу юнацької аудиторії до особистості Ярослава Мудрого необхідно в ювілейний рік організувати постійно діючу *виставку-дос'є "Державний діяч Київської Русі"* за планом:

Цитата: "Його часи, його порядки зісталися на цілі століття потім взірцем, правилом, основою для всяких розпоряджень, а все його князювання — світлою і щасливою добою супроти пізніших бід, які впали на Україну потім."

М. Грушевський

Перший розділ: Державний діяч Київської Русі.

Другий розділ: "Руська правда" – перший збірник норм давньоруського права.

Третій розділ: Ярослав Мудрий - великий будівничий.

Четвертий розділ: Організатор перших шкіл та бібліотек.

Метою іншого, рекомендованого заходу, вечора-присвяти **"Величне життя мудрого князя Ярослава"** буде виховання поваги в підростаючого покоління до історичного минулого України, поліпшення його знань з історії своєї країни, зокрема періоду Київської Русі.

Для більш широкого ознайомлення юнацтва з життєвим і громадсько-політичним життям цієї видатної особистості радимо створити в бібліотеках відеоролики аналогічні питанням рекомендованого заходу. Примірні питання:

1. Об'єднувач давньоруських земель в одну державу.
2. Фундатор книжності і ученості.
3. Князь – законотворець.

Для закріплення поданої на заході інформації радимо провести з присутніми юнаками та дівчатами історичний ерудит-шоу "**Що ви знаєте про Ярослава Мудрого?**" При його проведенні присутніх слід довільно поділити на дві команди. Перемагає та, яка дасть більше вірних відповідей. З трьох запропонованих варіантів слід вибрати один – вірний.

Примірні питання історичного ерудит-шоу :

1. Хто з літописців назвав князя Ярослава Мудрого "сіячем, який засіяв книжними словами серця віруючих людей"?
(**Нестор**, С. Величко, Сильвестр)
2. Назвіть князя – засновника першої бібліотеки в Київській Русі.
(*Володимир Великий, **Ярослав Мудрий**, Святослав Ігоревич*)
3. Хто з давньоруських князів ввів на Русі християнство?
(**Володимир Великий, Ярослав Мудрий, Володимир Мономах**)
4. Митрополит Іларіон порівнював князя Ярослава з одним з наймудріших біблейських царів. З яким?
(*Давидом, Іродом, **Соломоном***)
5. Чому перший мурований храм на Русі – церква Пречистої Богородиці – називалася десятинною?
(***Князь виділяв на неї десяту частину своїх прибутків, складалася з десяти куполів, загороджувалася десяттю тинами***)
6. Де зараз знаходиться прах Ярослава Мудрого?
(*В Києві – в Софійському соборі, в Санкт-Петербурзі – в Ісаакіївському соборі, в **Нью-Йорку** – в православній церкві **Трьох Святих***)
7. Назвіть перше князівство, яке дісталася Ярославу Мудрому в спадщину від батька.
(Чернігівське, Полоцьке, **Ростовське**)

Для учнів 10-11-х класів рекомендуємо провести інтелектуальну історичну гру у форматі **брейн-рингу** на тему "**Ярослав Мудрий і його епоха**". У цій грі, зазвичай, беруть участь дві команди, які змагаються в швидкості відповідей на питання ведучого, демонструючи свою ерудицію і швидкість реакції. На обмірковування кожного запитання дається одна хвилина. Ведучий зачитує запитання. Після команди «Час пішов» гравці можуть натиснути на кнопку дзвінка, щоб дати відповідь. Відповідає та команда, яка першою підняла руку. Якщо команда натиснула на кнопку до сигналу «час пішов», фіксується «фальстарт» для цієї команди, і вона втрачає право відповідати на це запитання. В цьому випадку право відповіді переходить другій команді. Перше місце займе та команда, яка набере найбільшу кількість балів. В журі доцільно включити людей, які добре знають

історію. В програму проведення брейн-рингу крім представлення команд рекомендуємо включити дві групи питань:

I-й блок питань: "Давньоруська держава епохи Ярослава Мудрого".

- Як називалися монети на Русі? *(Куні)*
- Що в місті Древньої Русі називалося дитинцем? *(Центр міста, резиденція князя)*
- При цьому князю в Києві велась кам'яна забудова, розвивались ремесла, торгівля, здійснювалась велика робота по перекладу та переписуванню книг. Назвіть його. *(Князь Ярослав Мудрий)*
- Збори, на яких вирішувалися всі актуальні питання в давньоруському місті. *(Віче)*
- Назвіть ім'я дочки князя Ярослава Мудрого, яка стала дружиною французького короля Генріха I. *(Анна)*
- На якому Євангелії давали клятву французькі дофіни перш ніж ставали королями? *(На древньослов'янському, привезеному до Франції Анною, донькою князя Ярослава Мудрого, інша назва – реймське (по місцю його зберігання))*
- Як називалась подать з населення, яка бралась з переможеного народу переможцем. *(Данина)*
- Ростовський князь, син Володимира, вбитий по наказу Святополка. *(Борис)*
- Головні ворота Києва. *(Золоті)*
- Перша назва держави східних слов'ян. *(Русь)*
- Частина стародавнього міста, яка знаходилася у підніжжі гори, в низині, зазвичай коло річки. *(Поділ)*
- Головний торговельний партнер Київської Русі. *(Візантія)*

II блок питань "Ярослав Мудрий" – правитель Древньоруської держави":

- Хто була друга дружина князя Ярослава? *(Донька шведського короля Олафа – Інгігерда)*
- Які міста були засновані Ярославом Мудрим? *(Юр'їв – нині Тарту, Естонія, Юр'їв Руський – нині місто Біла Церква, Ярославль в Прикарпатті – нині Ярослав, Ярославль на Волзі, Корсунь)*
- Назвіть найдавніший збірник правових актів, створений князем Ярославом Мудрим. *(“Руська правда”)*
- Яке християнське ім'я Ярослава Мудрого? *(Юрій, Георгій)*
- В яких творах того часу згадується ім'я Ярослава Мудрого? *(“Повісті минулих літ”, скандинавських сагах під іменем Ярислейва Конунга Хольмгарда)*
- Як називався головний християнський храм хрещеної Русі, який був збудований при Ярославі Мудрим? *(Десятинна церква або Собор Пресвятої Богородиці)*
- Де зараз знаходяться останки Ярослава Мудрого? *(В православній церкві Трьох Святих у Нью-Йорку)*
- Назвіть вищий юридичний навчальний заклад в Україні, названий іменем

Ярослава Мудрого. (Харківська державна юридична академія)

- Де був похоронений князь Ярослав Мудрий? (В Києві в соборі Святої Софії)

- Які художні твори про Ярослава Мудрого Ви знаєте? (І. Кочерга "Ярослав Мудрий", О. Олесь "Княжа Україна. Ярослав Мудрий", П. Загребельний "Диво".....)

- З якого твору ці рядки?

"Але мудрість Ярослава

Вся була в його ділах,

У державнім будівництві,

Владі, устрою, в судах... "

"Княжа Україна. Ярослав Мудрий" О. Олесь

Основна заслуга Ярослава у внутрішній політиці – написання "**Руської правди**" – першого збірника законів, який діяв на території Київської Русі. Цей документ мав всього 18 статей. За більшість провинностей у ньому передбачалося грошове стягнення. Тільки за кілька тяжких злочинів зберігалось право родичів постраждалого на кровну помсту. В цьому його величезна історична заслуга; якби він не зробив більше нічого, - все одно заслужив би вічну пам'ять нащадків.

За "Правдою Ярослава" або "Руською правдою" не тільки навмисне вбивство, а навіть образа гідності людини каралися жорстоко. Величезні штрафи мали платити ті, хто наніс побої, спричинив каліцтво. Інші статті регулювали порядок відшкодування постраждалим порушеного права власності на челядь, коней, зброю, одяг та інше майно, повернення його господарю. В окремих випадках справа розглядалася судом з дванадцяти обраних осіб. Вже тоді було започатковано свого роду суд присяжних. Не дивлячись на недосконалість багатьох визначень, це був дійсно законодавчий документ, який полегшував адміністративні відносини в державі.

Ознайомленню старшокласників з першою збіркою правових документів Київської Русі буде сприяти **історичний вояж**. Його можна провести як самостійний захід або як одне із засідань молодіжного клубу за інтересами правової тематики. На захід слід винести такі питання:

1. Історія становлення права в Київській Русі.
2. Основні положення збірника "Руська правда"
3. Значення "Руської правди" для встановлення правових відносин та підтримки порядку в давньоруській державі

Для кращого розкриття життєвого і творчого шляху князя Ярослава Мудрого радимо при проведенні масових заходів використати твори образотворчого мистецтва, а саме картини **Петра Андрусіва "Французькі послы у Ярослава Мудрого", "Сватання Анни Ярославівни", "Княжа пристань у Києві"**. Цей художник своїми полотнами показав світові силу, велич і славу України.

Розповідь про ці твори стане складовою бібліомікса на тему "**Образ князя Ярослава Мудрого в художній літературі, кіно, образотворчому мистецтві**".

Бібліомікс проводиться як тематичний бібліографічний огляд, до якого включаються книги, періодичні видання, відео-, кіно-документи, електронні видання. В бібліомікс, присвячений Ярославу Мудрому, слід також включити електронні видання, художні твори, а саме: роман П. Загребельного "Диво", драму І. Кочерги "Свіччине весілля", вірш О. Олеся "Ярослав Мудрий", фрагменти художніх фільмів "Ярослав Мудрий" (1981р.) режисера Г. М. Кохана, "Ярослав. Тисячу років назад" (2010 р.) режисера Дм. Коробкіна, документальний історичний фільм "Ярослав Мудрий" проекту Акіма Голімова "Україна. Повернення своєї історії".

Тільки трьох самодержців за всю довгу історію людство удостоїло титулу "Мудрий". Це візантійський імператор Лев Шостий, французький король Карл П'ятий та київський князь Ярослав. Памятаємо про це!

Список використаної літератури

Бурдова Т. Ярослав Мудрий та його епоха / Т. Бурдова // Позакласні заходи з історії. – Харків, 2004. – С. 25-39.

Демиденко Г. Ярослав Мудрий: факти і домисли його біографії / Г. Демиденко // Вісник академії правових наук України. – 2010. – №2. – С.70-84.

Конарева Л. Де перебувають останки Ярослава Мудрого? / Л. Конарева // Урядовий кур'єр. – 2012. – 15 червня. – С. 10.

Морозюк Н. Складний і суперечливий образ Ярослава Мудрого (за п'єсою І. Кочерги "Ярослав Мудрий" та романом П. Загребельного "Диво" / Н. Морозюк // Українська література в загальноосвітній школі. – 2006. – №9. – С. 35-36.

Ричка В. Ярослав Мудрий : [його епоха] / В. Ричка // Наука і суспільство. – 2009. – №11-12. – С. 56-58.

Сюндюков І. Переможець... у битві з собою. У чому полягала державна мудрість Великого Князя Ярослава? / І. Сюндюков // День. – 2015. – 16-17 січ. – С. 8.

Сюндюков І. Світло і тіні Другого Риму [стародавній Київ] / І. Сюндюков // День. – 2015. – 23-24 січ. – С. 11.

Шершель Л. "Якщо ж будете ви в ненависті жити, то і землю батьків своїх і дідів погубите" ["Повість минулих літ"] / Л. Шершель // Демократична Україна. – 2013. – 1 березня. – С. 19.

Ярослав Мудрий // Знання и мир. – 2004. – №24. – С. 117-120.

Ярослав Мудрий // Видатні українці. – Харків, 2008. – С. 16-18.

Ярослав Мудрий // Хто є хто в європейській та американській політичній науці. – Львів, 1997. – С. 274-275

Інтернет-ресурс

Велична українська історія: князь Ярослав Мудрий [Електронний ресурс] – Режим доступу : [www.epochtimes.com.ua /.../velychna-ukrayinska-istoriya-kn...](http://www.epochtimes.com.ua/.../velychna-ukrayinska-istoriya-kn...) (дата звернення : 18 січня 2018) – Назва з екрана.

Ярослав Мудрий – Вікіпедія [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Ярослав_Мудрий (дата звернення : 12 січня 2018) – Назва з екрана.

Ярослав Мудрий – Історія України [Електронний ресурс] – Режим доступу : histya.com>Головна>Персони>Я (дата звернення : 17 січня 2018) – Назва з екрана.

Вислови Ярослава Мудрого та відомих людей про нього:

"Великою буває користь від учення книжного".

Ярослав Мудрий

"Книги - це ріки, що напоюють моря".

Ярослав Мудрий

"Ярослав над усе полишив по собі пам'ять в руській історії своїми справами внутрішнього устрою".

М. Костомаров

"І в дорослому, і в похилому віці, вже як верховний володар Русі, він вкрай неохоче сідав на коня і лише в разі особливої потреби брав участь у походах. Книга і перо були для нього милішими меча та військового обладунку".

М. Брайчевський

Серія "Титани, які зміцнюють націю"

Ярослав Мудрий – будівничий великої держави

методично-бібліографічні матеріали

до 1040-річчя від дня народження Ярослава Мудрого

Автор-укладач Варвара Василівна Потуремець

Редактор

С. В. Сичова

Комп'ютерна верстка

О. М. Якубовський

Відповідальна за випуск

М. Г. Максименко

Підписано до друку 18.02.2018. 12 стор. Тираж 3 прим.

Обласна бібліотека для юнацтва імені Олесь Гончара

36039, м.Полтава, вул. Гончара, 25а

<http://libgonchar.org> E-mail: pobugonchara@ukr.net